

JEAN HIRIART URRUTY ZENA (1927-1990) HALAKO LURRETIK HOLAKO LANDAREA

Emile LARRE

Toki honetan zenbait lerroren idazteko galdea izanki-eta, nola egon aurten berean galdu kide paregabea berriz ere aipatu gabe?

Maiatzaren 14an izan genuen ustegabeko galtze hori. Hain zuzen berak euskaralat itzuli liburuttoan erakutsi Mixel Garikoitz oztibartar sainduaren hiltzeko urteburuaren egun hartan berean.

Jada aipaturik izana da aldizkarietan apez euskaltzaina eta ez gara hemen errepika beretan sartuko. Egun batez norbaitek eginen ahal dio bestalde, bere biziaz, dohainez eta lanez, merezi duen liburu sakona.

Bi ildo horietan gehiegi sartu gabe, iduritu zaigu erakuts zaitekeela zenbait lerro bakarrez, Jean Hiriart Urruty ekarri duten erroak aipatuz, bizi laburregi horren ingurumena, sorterrria, ezagutu duen denbora eta epe horretako giroa.

Dena ere, bixtan dena, hemen gainez gain egin beharko dugun lana: ahoko gustuaren doia, jakin dezaten lan haundiago bati lotuko direnek, non gaindi ibil ditakeen besteak beste euskal idazle ta krixtau gogoetolari hori hobeki ezagutu nahiko duena.

Lehenago hazparne

Bada noiztenka berrikatzen den egun bat ainitz aipatua eta mundu bat gaitza ekar arazten duena, herri horretan: *Lehenago Hazparne* deitzen dutena; herritarrak lehenago jauntzietan emaiten dira egun horretan ahal guzian. Herriko karrika hegien berriz agertzen dituzte atzo ta herenegungo lan eta ofizio xaharrak, harozgo, mahaixturuntza, ilagintza eta nik dakita zer, maila guzietan berrituz edo errepikatuz ohiko denborak, bizi osoa bere kirola, kantu, mintzaira xaharra eta gutarik bakoitzat errexki pentsa ditzakeen guziekin.

Irakurleak berak asmatua duke, urrunago joan gabe, nolako minbera eta dolu gustuarekin dugun holako lehengotasuna aipatzen. Alabaina, asko gauza bada beren mendearekin berritu behar baitute nahi ala ez, baina euskaldun den batek es liroke «lehengo» hitza josi nahi xoilki bere mintzairari, ez eta herri batek beiratu behar dituen kantu, pilota eta ohidura maitagarrienei.

Dena den, nolako herria du Hazparne Abituenekeo semeak aurkitu? Gure denborak ere gaitu moldatu, parte haundian bederen. Eta ez da txarra izan Hiriart Urruty hau egin duen denbora.

Hazpandarra! Norat nahi joan zaitezten, euskaldunen artean edo Gaskoinia-ko hegi horietan, aurkituko duzue hazpandar bat. Eta hitz hori aipatu orduko, etzaizue nehor hotz edo elkor egonen. Batzuek beren baitan emanen diote hazpandarrari patxada haundia, bere jauntzian eta trakan bezala, solas eta obretan berdin. Irri-musika zerbait badute beste batzuek hazpandarrarendako: nahiz bera ere on delakoan ordainaren erreferatzeko; fama jostakinak emanen diozkate bizkarrera, nehoi kalte egiten ez dioten haietarik: tripa joko, arrailleria, izengoiti emaile edo holako.

Hazparneko Xemartinen ateraldi hau ainitz ezagutua da eta denetan kondatzen: bere lehen berribil karrosa, okasionezko bat, erosi zuela auzoko eiherezain ez hain gazteak eta auzoko Xemartin, autoa gelditurik komitatu bere ondorat. Oinezkoak aldiz, ahotik atera orduko, zanpa-zanpa aintzina jarraikiz; «Ez! Presatua nuk!»

Xaharretzeko serorarekin gertatu zen berriz auzitan beste bat, Gaxte, hango pentsonier xaharra:

— Zer entzun dut nik zutaz, Gaxte, berriño hori? Ostatu txar horretatik jina zu atzo ere, bero beroa! Eta joan den astean ere, moxkor pollitarekin beste aratsalde batez!

— Ah baia, andere serora, zuk hori entzun? Entzun dut ba, nik ere berriño bat, zutaz.

— Zuk nitaz?...

— Ba, ba! Hori, zuk emanarekin ez nizala ainitz moxkortuko!

Hor ere da Hazparne. Solas jostagarrietan ala mintzalari ederrez, beti lehena hazpandarra. Batean karrika izkinan zirtoka edo erdi trufan, bestean kantu xaharretan... Ez dute ahantzia hazpandar adixkideek zein aberatsa eta omoretsua egin zuen Jean Hiriart Urruty bere Euskaltzaindian sartzeko mintzaldia: Hazparneko kantari bertsolari xaharrez hain zuzen. Eta laburtu behar ukan zuela, hain zuzen aberatsa gaia eta ezin agortua herriko iturri xahar hori.

Horiek hola, arranen duguia baduela zerbait Hazparnek besteek ez dutenik? Gisa guziz ez ken nehoi berea duenik deusere. Hazparnek duena: luzaz eta luzaz beiratu duela herri eder horrek euskara sano bat, oraino galtzetik urrun badauka ere. Eta doi bat urguluk ainitz lagundu duela horretan beti hazpandarra, iduri eta denak badazkiela, bere solasari halako jakintsunaren, lasai bat emanez; edo ere,

makear edo gereziatarrez, zer gustua ez du hazpandarrak haien musikatzeko; ez dugu batere uste hain desberdin diren makear, aihertar edo hazpandarrak elgarretarik. Honetan dago gure ustean gakoa: ainitz baitira hazpandarrak eta bizitzale gutiago auzo herri horietan. Bost milako batek eta hiruzpalau ehunek ezin izan pisu bera, ez harrobots bera, ez eta doinu bera mintzoan.

Orduan hauxe da gertatzen: laborantzan ere doi bat lur behar du etxaldeak; halaber bizitzale saldo gotorra duen herriak beste mailarik dauka denetan. Hazparnek duen hura bere: Ipar Euskal Herri honetako euskaldun herririk ederrena dugu Hazparne: aski bazter zabala, aski bizitzale, zernabitarako, eta denak elgarraren artean bizi zirenak, beren eliza, eskola, ostatu, plaza, lantegi eta merkatu beren inguruan, hola zen gure kidearen haurrean eta gazte denboran: mila langile ta gehiagoren lana bazaukaten orduan Hazparneko zapatariak. Dotzena bat lantegitan zabiltzan horiek guziak, haundienak hiru ehunek goiti langile eta ttipienak hogeit bat. Gaineratekoa laborari, nahiz erran behar den zapatariakoa ere, «atele-riakoa» orduan erraiten zen bezala, erdi zapatain eta erdi laborari zela, behi bakar haziz ainitzek etxeko lur poztetan.

Herri euskalduna

Lanari kontra eta honen inguruan denak baizioen herrian berean: zerbitzuak eta komertzioak, ikastegiak eta kirola taldeak, bereziki pilota, hogeit bat arraboterekin haundi ta ttipi. Nondik ez zioten emanen horiek hazpandarrari norbait bezalako bapoa eta bere herriaren maitasun ase-bete bat! Hori da nornahik herriaren urgula deituko duena, batere hurbilegitik gauzak haztatu gabe. Aski zabala eta ber denboran hetsia delarik holako ohantzea, bero jeloskeriarik izanen horren barnea jastatu duenak. Nortasuna deitzen da orain molde horretako berezitasuna daukan marka eta bazuen paregabeko nortasuna Haparnek Jean Hiriart Uruty bere sabelean hazi duen garaian.

Errotik euskalduna bai orduan herri eder hori. Lantegietarik lana, herriko «plaza karkana» deitzen zuten haren bide kurutzean solasean zeudenak, eskolarat eta katiximarat zoatzin haurketak, pilota partidak eta merkatu egunak aipatu gabe, zer eginen zuen han frantses eskolako errientaren semeak edo beheretiar postieraren alabak? Berak ere larrienak ikasiko ez bazituen, solas beltzenetarik haste, konprenitzeko nahikeria min bat bederen nola ez izan, non ez zuten «sanjamendua» eskatzen hor galduak bezala ziren buraso edo estatuaren zerbitzariak. Katixima euskaraz egiten zen garai hartan, mintzo den honek badaki ez zela haurretan hamarretarik bat herriko mintzairatik arrotz egon nahiko zuenik.

Erdara ofiziala zen orduan burua apalik zebilena, bere kanpotiarrekin. Doi doia orain aipatzen genuen enpleatueria bait ezpadakoa hor zenuen lekuko. Zer gaztigu edo punimendu itxura ez zuen «beheretiar» batzuekako Euskal Herri hartarat izendatua izateak: gostako zitzaien alabaina, bereri lehenik, solas, ateraldi eta arraileriak ber haien gainetik zoatzilarik herritarren artean. Gaixoak, egon

dira behin baino gehiagotan, gaitzi minberatuak arrotz horiek, beti uste zutelarik haietaz eta haien kontra ari zirela herritarrak !Eta gaixo haurrak, haienak! Oraino suerte zeukaten hauek, ez bazuten sudur mintzoa edo kasko zuria edo jasan ahala ipurdi, beren eskola denborako trufa izen bat ez biltzeko!

Herriko haundieria batek zuen, izatekotz, beste idekidura bat erakusten ahal, erdaldunaren alderat. Berek eskola gehiago bildua izanik, edo beren aferen beharrez, herritik jalgiagoak izanki, egin zezaketen kanpotiarrarekilakoa eta egi-ten ere, bixtan dena, behartzen ziren aldi oroz. Gainerat, izan da hazpandar haundikietan bat edo beste, kanpotik jinik, beti bere hotx eta motxean egon dena. Konda errexak ziren holakoak halere. Indartsuegia zen beste guziendako hazpandar giroa. Behar zuten, eta nahi, lantegietako nagusiek berek langilearen beteko egon: hauetarik edozein bere hartarik emateko, errefera, trufa goxo, piko edo atsotitz.

Berak ere hats eta giro berean haziak izanik, ez baitziren nonbaiteko burjesia batetik jalgiak herriko nagusiak, baina zinez herriko umeak, osoki euskaldun eta gutarteko zeuden gutiz gehienak. Doi-doia zuten zenbaitek, beren kargu eta mantzeko eginbidetik, delako patxada ospetsu eta jauntasun izpi bat bildua. Horiek hola, eder zitzaien eta ohoragarri beren herritargoa eta ez zeukaten euskaldungoa saltzekotan.

Irakurleak berak badaki bizkitartean ez dela hori xoilki hazpandarrareana. Nahiz ez dakigun orain ere norat goatzin, izan ditu burua gora erabiltzeko egunak gure herri honek. Kanpotiarrak, nornahi izan ziten, eta edozein gradutako, beretu, iretsi eta arramoldatu ditu orduan Hazparnek: ez direa zenbait osoki hemengotu ere, tokikoen pare bilakatu, euskaldun, euskalzale ta berdin idazle bikainak egitera inokoa batzu!

Eta zer ziren *Hazparneko eskolak* Hiriart-Urrutyren haurrean? Frantses doi baten ikasterat igorria zen orduan haurra eskolarat, orozgaintetik: irakurtze-idazteak eta kondatzeak horrekin batean. Ez zuten batere lan errexa orduko erakasleek, zituzten ikasle metarekin batetik, eta ahal eta laguntza ttipiekin bestetik. Berek ere erakaskuntza formazio mugatuagoa izanki orduan ainitzetan, larderia eta hertsadura asko baliatzen zen denbora bestalde, ala familian ala denetan, haurraren hezkuntza bipil eta gogorra zen askotan lege. Hertsatze horretaz bazenbategan, bada tresna mikotto bat frantses eskoletan frantsesaren sarazteko baliatu dena: euskaraz mintzatzea eskolako denbora bederen kenduz, bixtan dena. Erakats-molde horren auzia eta balioa bazter utzirik, ageri-ageria da hor nolakoa zen gure herrietan euskararen indarra eta, bide beraz, erdaraten alderako tira ttipia.

Tresnatto hori zen beraz euskaraz mintzatzeari «anti» edo kontra egiteko asmaketa txar bat: ikusia zuen jaun errientak euskaraz ari zirela haurrak eskolan elgarren artean, etxean bezala: gaztigu gisa, xiri ttipi bat emaiten zitzaion euskaraz mintzo aurkitua zen haurrari eta gaztigatze haundiago bat bazeukan ondotik haur gaizoak.. non ez zuen haur hark beste «hobendun» bat kausitzen, euskaraz mintzo zena. Orduan hari sakatzen zion harrapatua zenak bere «anti» madarika-

tua. Molde horretan haurrak berak zituzten poliza lan batean ezartzen, elgarren salatari eginez, euskara «galgarri» horren kontra: lan higuin eta iluna beraz hori ainitz eskualdetarik. Zenbaitek bakarrik zuten ordukotz ikusten, etorriko zirela egunak, uste baino lehen menturaz, haurra bere herriko mintzairaz ahalgetuko baitzen holako bidetik. Jo izan du Hazparneko eskola arrakastatuena gaitz horrek ere, baldin-eta hango Aiherza erakasle famatua beste alde batetik euskararen alde bermatu bada ere.

Holakoak ziren orduko denborak. Geroztik bide egin du pedagogiak eta denek badakite orain, jakin nahi dutenek behintzat, badela beste molderik mintzaira bat, biga edo hiruren buruan sarrerazteko, buru hura lehenago zeukanetik husterat ari gabe, nik dakita zer totalitarismoren izenean! Ez dugu bizkitartean erranen indar haundia ukan dutenik holako modeek Hazparnen: alde batetik indar onean zirelakotz orduan euskara eta euskararen inguruko ohiturak, eta bestetik, erran dugun bezala, ez baitziren euskararen etsai denbora hartako erakasleak herri horretan. Baina ez dezakete etsai denbora hartako erakasleak herri horretan. Baina ez dezakete beste hainbeste erran beste herri ahulago edo flakatuago batzuek.

Hats beroa, euskararena, erran dugu: hori aitor zitakeen lapurtar herri ederean duela berrogei, berrogeita hamar urte. Errana izan da ateleria, edo zapatagintzako lantegi haiek izan direla beren moldean egiazko eskola bat herritarren egun guzitako euskararendako. Ikusten ziren urte haietan haur bakar batzu, euskara aski trebatu gabeko batekin hasten zirenak zapatagintza lanean: bi burasotarik bat, edo lagun batzu, ez euskaldunegiak gertaturik, han izanen zuen gaztetxoak, laneko lagunekin, adineko edo haundiagoekin, mintzaira eskola bat hauta. Guhauk ikusi ditugu lanari datxikola trebatu direnak, eta, hasian hasi, beren denbora guzikotz. Hori gertatu zaie Bastidatik etorri gaskoin batzuei ere. Beharko! Ekipako nagusi hurbila beti euskaraz ari zitzaizolarik manuen emaiten eta lanaren erakasten.

Eta herriko gauza ofizialetan berdin zen. Elizan lehenik, hori batere dudarik gabe, otoitzak, kantuak ala hitzak euskaraz, kanpoan ere, ezinbertzezko batzu salbu, berdin: Herriko Etxeko igandeko «oihua» bere abisuekin, pilota partidetakoa kondatzeak eta pilotarien elgarrekilako hizkuntzak, ez zen hor erdararik. Salbu espñoalezko kondatze batzu errabotean edo luzeko joko eta zenbait holakotan sarturik, mugaz gainetik etorriak: «quinze, treinta, quante»... baina ainitzek ez zekiten ere gehiago, beren moldean mastakatzen zituzten xifre horiek espñolezkoak zirela. Are gutiago oraino, duda edo eztabada baten xuritzeko, xatxariak deitzen zituelarik jujeak dolda batean kantatuz: «Jueses señores», eta hiru jujeak, pilotari zahar batzu, heldu zirelarik, hazpandar ospe batean kenduz boneta, beren erabakiaren elgarrekin hartzeko. Liturgia hori guzia, hazpandar nagusiaren euskara ahoskatuzko ederraren gisan, erlisione egiazko baten zeremoniarekin emana zen. Holako meza batean ibili den haurrak ez du egundaino ahantzi hor senditu duena. Damurik ziren desternorean egiten luzeko partidak, eguerdi gainean, ama

bazkarietako berantesten hasia delarik, salda edo kozina sutik urrundutik, ez ote diren mutiko haiek oraino hor!

Hemen erran behar da haatik, Hazparne batek badituela bizpahiru hazpandar mota. Badira plazatarrak, errabotean edo karriketan pasatzen denik deus hutsegiten ez dutenak. Horietan dira, «haizinatua» hor dioten bezala, edo astia gehiago dutenak, hauek tresna batekilako pilotariak, xixtera edo eskularra. Besteak, jakintsun joko horietan herabaxago, esku hutsez ariko dira, edo birletan beren auzoan. Haatik musean, kantu xaharretan edo dantza kaxkaroetan eta beste jukurtietan ez dute hauek neherekin zorrik ukanen. Horretako dira ere azken hauek errotik euskaldun gelditu. Hots, badira hazpandarretan zenbait hazpandarrago direnak eta beste batzu berriz, denetako hazpandarrenak, zuk ere ezin aldetarik hartzen duzun zuk hazpandartasuna: jokoa, zirtoa, euskara, fazoina ala ospea, edo trebezia. Eta ez da batere dudarik gutarik bakoitzak ezagutzen dituela bai mota bateko eta bai besteko hazpandarrak. Horietaz denetaz da egina Hazparneko herri ederra, beihalako Bordaxuri-Plumagain hartarik atzoko Xetre bertsolaria edo Parachu Zelaiko euskaldun argia, Darmendrail, Madre, Fontan, Salaberry, Behaxka, Dextima pilotari, pilotazaleak eta oro herriari eman dituen.

Horietan badakizu zuharek, irakurle, batere guk erran gabe, Hiriart Urruty hau non ezar hainbeste urtez *herria* astekarian astetik astera irakurri duzun ondoan: ez zela segurki honen euskara, honen zuhurtzia, nonbaiteko liburu, maki-neria edo irakaskuntza latz eta hotzetik jalgia, nahiz hauek denak ere behar diren gaur beren heinean eta merezimendu haundiak dituzten metodo modernoak ponduan ezarri beharrez ari diren gaurko erakasleak.

Hiriart Urrutyren euskara, mintzamoldea, ez da euskararen lantegi batekoa baina xoilki lehengo Hazparneko lantegietarik xuxen xuxena heldu den euskara mintzatu: han zituzten herritarrek, gizon ala emazte, eskua lanean zalu-zalua erabiliz, mihiak dantzatzen, herriko azken erran merranak, plazako ala elizako, hauek garai hartan garrantzia haundia, auzoko edo munduko ixtorio mixterioak errepikatzen eta jorratzen. Orduan ere, nork norekin eta noiz nola, bakoitzat bere apaindura emaiten zeien gertakariei. Berdintsu eginen du, jaki ausnartuan eta jauntzi orraztatuan, gaurko elizaren haritik, Jean Hiriart Urrutyk, gizona, eliza edo mundua hunkitzen duten gai beharretan; baina beti orduko Hazparne hartarik heldu zaigun grazian.

Erdi-erdian eliza

Ez dut hemen segurki zoko betagailu ezarriko, orain hurbilagotik aipatzen badut Eliza. Hogeigarren mende honetako Hazparne ez du osoan ikusiko, ez-eta xuxen aipatuko ere, erdi-erdian eliza azarriko ez duenak. Tokiz eta haunditasunez oho-rezko lekuan da Hazparneko eliza. Elizetxe horri behatzea aski, bera mintzo da bastiza haundi eta dorre goraduna. Berehala ohartzten da bisitaria elizaren ingu-

ruan dela itzulikatzen herri horren bizia. Duela ehun ta zenbait urte berriz egin zutelarik lehengo zaharraren lekuan otoitzetxe hori, ez da dudarik herri guziarena nahi ukan zutela egin. Eta oriano, ba ote zekiten ordukoek noradino joanen zen hogeigarren mende honetako bizian elizaren garrantzia?.

Bi froga emanen ditugu, ez luzatzeko. Lehen hau: elizaren inguruan sortu direla mende honetako herriaren sustatzaile izan diren obra gehienak. Bigarrena aldiz: zenbat gazte duen mende honetako elizak asko zerbitzutarat bere izenean edo bere ohantzetik igorri.

Elkarte ta obrak

Egiari berea halere, herri horren industrialisatzea izan zen, mende hastetsuan, Hazparneko gertakari haundia eta hori ez zen, ez behar ere, elizaren eskutik etorri. Ez eta hazpandarren beren eskutik ere hastapen hartan. Kanpotiar deliberatu batzuek zuten zapatagintza industrialia herrirat sartu, horrek baitzion herriari lanarekin familia xoilan bizipidea ekarri, hots, egiazko aberastasuna, familien bizigailu segura.

Baina orduan etorri ziren ere egunak, Elizak buhaturik, sortu baitziren denetan elkarteak, patronaia izenerekin lehenik, beren krixtau moldakuntza, kirola eta kultura ingurukoa zeukatenak, geroago aldiz langileen aldeko animakuntza etorri artean. Gazteria bat gaitza, bai multxoa eta bai ehunkako biltzarre eta bestetan akulatzen zuten 1912 tik eta gaurdaino elkarte edo eliza giroko mugimendu horiek, herri guziari emanez orobat bizi eta alaitasun.

Hezkuntza aipatu baitugu, denek badakite gazte horietan zirela hasi eta trebatu gaurko arduradun asko, batzu familia edo lan baten buruzagitzarako karguetarat heldu izan direnak. Baina maiz Eliza eta elizako batzu izan dira direnak. Baina maiz Eliza eta elizako batzu izan dira hor hastapeneko buhatzaileak, hemen hiru izen ezartzen ahal ditugularik, hirurak Hazparneko errotara, bere orduko bikarioekin hastean patronaia sortu zuena (*Les Jeunes Basques* ezagutua) eta geroxago noizbait pilotako elkarte, hau pilotakoa, eta kudeatzaile herritar laikoek aspaldian beren esku hartua. Bigarren izena *Piarres Larrazabal* bikarioarena dugu, langile gazteekin lan egin zuena, geroago euskaltzain eta abertzaletasunean bere ezagutarazi artean. Hirugarrena aldiz *R. Idieder* erretor predikaria eta aintzinagotik Euskal Herri guziko krixtau baserritarren akulatzaile haundia izana.

Mende honetako industrialisatzeak ekarri du, denetan bezala Hazparnen ere, biziaren eta herriko gauzen aldakuntza asko: baserritar jende horren nolazbaiteko hiritartze bat ere bai, bederen bizimoduetan, baina ez egun batez edo biez, asko denborarekin zirelarik, zapateria haundiak, osoki euskaldun ezagutu du, eta baserritar ahusagailu eta mintzamoldekoa, Jean Hiriart Urrutyk bere gaztean, erran nahi baita berrogei bat urteren buruan, erraiteko maneran: futbol eta rugby jokorik ez oraino herrian, bai haatik hoge ta zenbait pilota leku edo plazatto herri guzian 1950 inguruan eta geroxago oraino doi batez. Ez da beraz harritzeko

holako apez herrikoi sano bat baitzuen P. Molerés Baionako apezpiku euskultur-zaleak bere bigarrentzat nahi ukan; laguntza segur horren beharra sendi zuen bere ondoan, ala mintzaldi batzuen euskaralat itzultzeko, ala euskaren ere bere lehen urratsetan argitzeko. Honek, gisa guziz, ez zuen sekulan nagusia galduko, honen izenean lan egitea zuenaz geroz, bai haatik herriari hurbil atxikiren, bere hazpandar itzuli edo inguru guziarekin.

Gure Hazparneko herriari eman soakoa segituz, ainitz balitake erraiteko herri horretako eliza-eskola eta elkarteetarik sortuz. Ainitz apez lehenik, eta leku haundia ukan dutenak. Apezpikaturik bat baizik ez bada ere kondatu: Mgr Clement Mathieu, Landesetako Akizeko apezpikua (Dax) izan da hura. Bestalde ikusi dira ordean elizbarruti edo diosesako kargu haundien guzietan Hazparneko semeak, egun aipagai duguna barne, hau izan delarik hamabost urtez Baionako gotzaiaren bigarrena eta gisa batez euskaldunen gotzaia herritarrei buruzko berezi batzuetan.

Erran dugu Mgr Mathieu, Akizeko apezpikua. Hazparneko komertsalari familia batetako semea zen hau, Mathieu herriko medikuaren anaia. Gizon argi eta arraiak izan dira biak ere, osoki euskaldunak, eta solasketan biak berdin izpirututsu. Atsegin zuten beti herritarrek haiekin solasean: medikuarekin errex zen, tokian baitzuen bere zerbitzua eta bi eleren egiteko aise gelditzen. Ainitzez bakana aldiz apezpikuaren paradak, nahiz atsegin zuen herrirat etortzea.

Eskola haundiko teologia izanez, izanak zituen Belgikan Louvaineiko fakultate katolikoen erakasle izaiteko famak ere, eta beharbada haren buru baina, azkenean, Akizeko apezpiku ezarri zuen Aita Sainduak. Hobe segur Euskal Herri hurbilarentzat, eta nere hango bereko landestiarrentzat. Euskaldun gehienek badakite alabaina zer lan haundia erabili duen Espainiako iraultza lazarrian, Bilbo eta Euskadiko gerla tokietarik ihesi etorri haurrak alde honetako toki segurean zaintzeko erabili dituen negoziaketa ixil eta zerbitzu guziekin. Norbait izana dugu beraz hazpandar hori, ez bakarrik Elizarendako, baizik Euskal Herriarendako ere. Badira zorionez, gure Hegoaldeko anaietan, holako ongi eginak ahantzi ez dituztenak. Hemengo euskaldun apez eta herritarretan ere bai: gure adixkide Jean Baptiste Etcheberry, Donostiriko apez idazleak, bere hamabi liburuen iturri aberatsean, ez du ez ahantzi hainbeste maitatu duen apezpiku hazpandarra; Aki-zerat egin dizkion bisita alaiak bestalde.

Hazparneko misionestak

Itzul gaiten orain Hazparneko Eliza eta honen lur emankorrerat. Ez dira hor ikusi diren sorkuntzak bezalakoak ustegabetarik egiten. Lehenik hazi ona eta gero erroak izan dira betitik landare jori bat sortu eta hazi duen lurtean. Heme-retzigarren mende bat bazeukan gure hogeigarrenak aintzinetik, bera baino lehen sortua, eta zerbait utzia ziona. Hazpandar guziek dakitena, izan dira, 1821.etik goiti, Hazparneko misionestak, herriko seme batek lagun batzuekin sortuak, baina ez batere uste gabetarik holako lurtean. Onjoek badituzte beren hautuzko lurrak. Baina han ere onjo sasoi behar da eta aldeko aroa bestalde.

Egunak ziren halakoak. Duela berrehun urteko iraultza haundiak odol-husturik utzia zuen Frantzia guzian Eliza: apezak herritik ihesi joanak, edo preso, igandeetan ofizio egilerik ez, elizetxeak berak molde txarrean... eta hona bizkitartean, hogeï ta hamar urte barne, arrapizte bat harrigarria abiatzen dela: bere hogeï urteak pasatu ditu *Michel Garikoitz* ibarrekoak, berdintsu *Louis Cestac* Baiona-koak, eta ixtanteko, hor dira *Uztaritzeko serora beltzak*, *Angeluko serora urdinak*, Hazparneraino etorriak etxe bat hor idekirik, eta guziz hemen, *Hazparneko Misionestak* deituko diren apezak eta, gizaldi bat barne erraiteko maneran, hauek sortuko dituzten *Belokeko fraide beneditarrak*. Horra nor diren, Hazparne eta inguruetan, Euskal Herriko krixtau fedearen arrapizte baten buru jarriko.

Hazparneko misionesten buru izana dugu hain zuzen, epe labur baten doia (1968), Jean Hiriart Urruty ere bere herrian. Horgo bereko beste herritar batek zuen ere Etxe hori sortua: J.-B. Garat, Pikasarriko semeak 1821an Baionako d'Astros apezpikuaren gerizan. Predikari gaitza zen apez hori, orduko jendeari mintzatzen zekiena: lehenik bera gazte harroa eta airosa izana, nola ez zuten herri guzian inarosten haren prediku harrigarriek, jende guziari barkamendu galdatzen ziolarik berak gazte denboran erakutsi urrats galgarrien gatik?

Misionesten Etxeari datxikola, *Ikastetxe bat* sortu zuten hor berean 1848 an. Eskola hori bera da gaurko egunean, laborantzako, baratzegintzako eta teknikalaritzako ikastetxe bilakatua. Gazteriarren, hazpandarren eta euskaldun guzien krixtau fedean sustatzekoa dute helburutzat ukan Hazparneko misionestek, azken urte hauetan molde asko aldatu behar ukan baditu ere Elizak. Eliza bat ere eraiki dute misionestek toki horretan, misionesten kapera, Euskal Herri guziaren laguntzarekin, horgo bitrailek idatzirik dauzkaten gure herri askoren izenek erakusten duten bezala: denetan predikatzen ibiliz dute alabaina, denen laguntzarekin, misionestek hori egina. Kapera hori, beti asko baliatua, dago hor misionestek mende bat eta erdiz herrietan egin lanaren lekuko, misionest askoren izenak aldiz hazpandarren oroitzapenean daude: Garat, Deyheralde, Bastres, Larregain, Lopez, Dagorret, Mendi, Duhalde, Apesteguy, Camblong, Soubelet, Luro eta beste...

Hogeigarren mende honetan dira horien guzien emaitzak agertu. Ez zen sekulan holako mende elizatiarra agertuko gure hau, hemeretzigarrenaren erakitzte hura gabe: elizetxe bat gaitza batetik, elizaren inguruan ezagutu den bizia bestetik. Familiez aldiz zer erran? Abituenean berean bi apez eta serora bat, zortzi haurretarik egia erran.

Beti irroño batean

Mende hau, egia erraiteko, ez da bestea bezalako. Jendea osoa eta hauskorra ezagutua zuten aintzineko mendeek: edo dena alde honarar, edo dena beaterat. Atzoko biziaren moldakuntza edo zuzenketan ere, atzoko legeak: hau egin eta hori ez, hau ongi zela eta hura gaizki, misionest, apez ala morala egileek hemen zerua eta hor infernua. Ez dugu aldiz batere holakoa ezagutu Jean Hiriart Urruty

bere eliza-irakaskuntzan. Ongi ikasiak zituen gaurko Elizaren ikerbide, gogoeta-tze ta mintzamolde negurritzkoak: ez dela gizon bat, bide bat, hautu bat, ez osoki ona ez osoki txarra. Lehengo zaharrek ziotena: zaldi zuriak ere baduela beti nonbait ile ondo bat beltza.

Hor ez gaude hazpandar jendearen zuhurtzia pausatu eta itzuli haundiko eta herrikoi hartarik batere urrun. Sabela bezala, burua ere bere lekuan daukan baten fama du horgo aitasoak: ameskeria edo xoremendu ergel guti. Zinka eta burro zalapartetan zerendako nekatu, ber bera aterako zaitzularik egia eta zuzena ohar-gabean? kontu kontari eta mila arrailerietan bai hobeki gustatzen zaio, tratulari onaren gisan, erabaki pisuen artetik. Eta ez uste izan jende ta gauza saindu ez trufaka ari zaitzula hola mintzatuz: zuk bai, arrotza, behar duzu berak eskaintzen dizun haria xuxen hartu, edo hainbat gaixto, itzulikatuko baitzaitu izpiritu erne horrek, batere uste ez duzula.

Horra nola, ez diren batere barna hartzekoak herri horretako izen goitiak eta holako zirtoak. Eliza -solas ari baiginen doi- doia, ez zaie naski egundaino gaitzitu elizakoei, herri horretako izen jostagailurik, balinbaziren ere elizgizon errespetagarriak holako jauntziak: bazen, aspaldi herriko andere bete-bete bapo bat, gorputzaren inguruen betekoa baitzuen solasaren parabola. Zer izen uste duzue emanen ziola bere kultura guzia elizako latinean kotsatua zuen herritar karrikatarrak? «Tantumergosa»! Irri zafla batekin denak kitto!

Halere gizonkiari aisexago lotzen ote zitzaion herriko zirtolaria? Bazen plaza ondotiar bat, elizako kurutzeketaria. Ez zen ez gehiago gauza, Elizaberri edo Peñako auzoen gainetara errogazioneetan kurutzearen heltzeko. Adin onerat heldua, galtzen bete ipurdi, belaun zaharrak gogordurak ezituak, etxetik eta elizarainokoa aski zuten haren ustai inguruek eta urrats pisutuek. Baina lehen maitatu zerbitzua ezin utz, eliza barneko proosino hartan, hilabeteko hirugarren igandean, egin zezakeen sakramendu sainduaren aintzinean kurutzeketarigoa. Bazoan beraz luze bezain zabal, kurutzearekin, bere urrats tuntula eta bakana ongi erri-tmatuz «Adora dezagun» kantu pausukoaren doinuan. Izena ere bildua zuen arabekoa: «Barrika saindua»!

Hazparneko apezek ez zuten eskapurik. Bikari mehakaila baten lagun etorri zen ehun kilotako hark bildu zuen deitura berri hau: «Egina presta»!

Izen bera jasanen zukeen geroztikako jaun bikari ongi hazi honek ere. Hau ez zen ordean bakarrik ongi hazia: halako hazpandar traka bat bazuen orozgaine-tik bere urratsean, eta solasean berdin-berdina; beti gozo-gozoa mintzo eta behar zen astiarekin zabaltzen, irriz-irriz, bere solasa, sekulan ez bilo herritar prestu batzuek huni: «Jondoni Murtuts»!

Berdin zuen balio herriko erretor nagusia izanik ere. Gradutan dendak ez du gutiago irrisku: «ximinua arbolan gorago eta... beste hura ageriago» badaki ba-koitzak xiberotar erran zaharraren pikoa. Etorri zen beraz herrirat erretor bat,

hedadura haundikoa, eta asko aldakuntzaren egitera ekarria izan zena herrian: «Modda berri» izena zuten honentzat Hazparnen egokia aurkitu eta nolaz ez?

Beste apez honentzat, ondotik berdin erraiten hasi ziren hastapenean; Baina honek berea merezi zuela jujatu zuten laster. Hazparnen erraiten den bezala, «galdezko akta» baitzuen honek egiteko bataio berri bat eman zioten laster honi: perzetur berria! Perzeturra baita Hazparne bezalako herri gotorretan aurkitzen den zerga biltzalea.

Gaizki har letzazkete ainitz kanpotiarrek beren herriko apezak molde horretan xixtaka derabiltzaten euskaldunak. Ez zen batere hola hogeigarren honetako parte gehiengan. Bereak zeuzkaten hor Hazparnen apezak zinez, eta ederki bere-tuak, irriño bat ezpainetan hola zerabiltzatelarik. Hona berriz beste bat, urrea bezain fina zelakotz eta zinez kartsua, noiztenka predikuan jauzten zelarik ere bere buru beltz eta begi xorrotx bixiekin. Eta horra nor zuten hazpandarrek: «Biper beltza»!

Ez genuen haatik bere herriko kargudun izana J. Hiriart-Urruty. Hortakotz ez galda guri zuk, irakurlea, zein zuen honek bere izengoitia, ez baitzuen batere holakorik gure ezagutean. Bakar-bakarrik zenbait lerroz hedatu gara sail horretan, erakusteko nolakoa zen azken hamarkada horietaraino herri horretako giroa. Hiriart Urruty bera apeza zelakotz dugu apezen eta elizaren sail hori doi bat luzatu, gure euskaltzain adixkidearen ingurumen premiatsua hori baitzen. Baina baliteke beste hainbeste erraiteko nola zuten hazpandarrek gatz eta biper beren ahomihitan, apezentzat bezala, berdin auzo-auzokoendako. Hazpandar izpiritua da hori, herriko euskarari josirik dagoena eta hainbat gaixto holako ohidurak galtzen badira: euskararen gibelatzea ere litake hori herri eder horretan.

Herriari berari gure behako zabala emana baitiogu orain, hurbil gaitezke azkenean, etxeko gauzetan ausartegi sartu gabe, Hazketako auzo horretarat, eta hor, Abituenero Hiriart-Urruty familiaraino. Bere haurrideen erdian dugu hola gure laguna hobeki ikusten, den bezalakoa.

Abitueneroak

Hazketako xola-xolan da sortetxea. Aitak eta amak ezagutu, maitatu, zituzten ahalekin beti artatu duten etxe hura bera; ongi xuritua eta beti garbi-garbia beiratua bakarrik, hots, langile ximen eta bipil batzuek aspalditik beren maitasun ohantze ekarri dutena. Ez dira segur zeru arrotzean: beste mazelan daukate Joanesederraenea J. Hiriart-Urruty beste idazle zenaren sortetxea, hau zelarrik gure Jeanen aitaren osaba. Ahaide hurbil edo urruntzen hasiak ere, hor daude, batzu, Latsaldekoak, aita zenaren lehen kusiaren etxea, ezkerrago Mulloteia, Jean Baptiste Hiriart Urruty anaiaren egoitza. Hazparnetik etortzean, nahiz hau ez den jendakiakoa, Abituenerat doanak utzi berria du doi-doi, bide hegian, Xoritea, Pierre Duhour *Herriaren* luzazko berrikerari eta sustengu zenaren etxea, Hazparneko berriak hain suharki helarazten baitzituen.

Abituenerat egin nuen lehen bisita balio zait halere kondatzea: ongi erakusten du non gauden hor eta nor diren abitueneoak, eta nolakoak, xaharrenetik haste. Neguko ilun nabar bat zen heldu ginelarik Hazparneko bi bikarioak, Manex Arbeletche, jada hangotua zena eta ni herrirat izendatu berria. Etxekandereari eta haur gazteenei lehen agur bat eginik atean, hurbildu gintzaizkion, erdi ustegabetarik, supaztereraino, hantxetan beroki zegoen amatxiri, inprobistean bezala. Nork ez zion xaharñoari barkatuko, doi bat ttutulatua bazen ere, iduriz bederen, Hazketako ametz egurren suaren epel hartan, 95 urteko atxo gaixoa? Han zegoen gero, mila galdez burua betea, gure bat-bateko sartze ixil hura nola egin genuen sukalde xokoraino. Arbeletche bikari maitatuarekin ausart baitzen, nahi ukan zuen berehala bere baitako arazoa harekin xuritu, galde xoil honekin:

—«Bena, bena, nundik sartu zirezte?»

—«Hortik! «egin zion ene lagun ñaukelak, ahotik atera orduko, suaren gaineko ximinei supide xiloa erakusten ziola.

Denek irri zafla bat eginik, horretan gelditu zen auzia, mementoko. Ordu baten haina irauñ zuena solasak, elgarren ezagutzaren larri-larria eginez, ene lehen bisitakari! Joaiteko ordua etorri zenean, guziei ikusarteak, etorri zen amatxiren aldia. Arbeletchen agurra haren ganatu zenean, supide xilorat luzatuz honen eria, hau galde egin zion bakarrik amatxik:

«Etzireztea hortik joaiten?... » - Atxik, Arbeletche!

Horra Abitueneoak. Eta ez alde batetik, baizik bietarik. Aita Jan Pierra lehenik, hau bere xahartasunean, amatxiren adin haundirat heldu ez bada ere, beti omore oneko gizona, irri eder nasai eta sanoa, lehenagoko herriko ixtorio pollit bat beti ezpainetan. Familian, bizi ona. Bazituen, gazteek diotenaz, bere egunak, hala nola hazaroaren hameka; hamalauko gerla haren bururatzea (berak gerla egin), etxeko mahaina behar baitzuen bere bihotz onaz aberastu, ekarriko zuen orduan karrikan erosirik behar zen jakia, egun hartako oroitzapen meztatik lekora familian parte hartzeko denek goxotasunean.

Amaren aldekoak ttonttoagoak zirena? Amatxiren berri badakigu. Beste haurride batzu herritik urrunxago joanak bazituen amak, hor xahartu da, 90 urtetan goiti, ahizpa izeba Mañana, kozinari haundi eta zirtolari famatua. Familiatik kanpo halaber ezagutu dute hau ainitz eta ainitzek, prestatzen zituen bazkarietan bezala, zerbitzatu duen eskola eta apezetxeetan, Hazketako Ñañika etxetik eta Iholdi ta Lekuineko erretortegietaraino apez-gelari egonik, besteak beste. Haren kozina gain-gainetik preziatua bazen, berdin-berdina solasa eta ixtorio alaiak.

Jean Hiriart Urrutyren haurrideez beste hainbeste erran dirogu izpirituko dohainen aldetik. Solasa goxoa batetik, oroitzapen, kondaira eta zirtoz betea bestetik, betiko irriño jostakin harekin, ala Erramun, ala Janbattitt, eta berdin arrebek. Taulen gainean arras preziatua ibili da Janbattitt, Piarres Larzabal, herriko bikari ohiaren antzerki askorekin; Hazparneko teatro taldean beti leku on bat bazen honendako, Soubiboure, Mendiboure, Lataillade, Bortayrou, Haiçaguerre,

Iriart anai arrebak eta holakoen segida hartu zuelarik, Pierre Etcheverry, Durruty eta beste batzuek haiekin.

Erran behar da ordean lagun goxo eta jostakinez besterik direla Hiriart Urrutytar guziak. Hala da, batek ere ez duela haundikeriazko ametsik perekatu familia horretan bere baitarik. Ahal ukanen zutela erranen dugu bakarrik... zenbaiten diruzko ahalak eta guziz... urgulua izan balute familian. Gorako mailarat heldu izan dira, eskolaturik, Elizako bokazione batetara jo duten hiru haurrideak: bi apezak lehenik, ezen hor genuen Andre anaia ere, Jean bezala Erromako eskola haundietan ibilia, eta bide haundiari zoana... osasun eskas batek ez balu lehenik erdi baztertu, eta gero osoki, gazteegirik gutartetik eraman. Eta hor Kety serora, Euskal Herriko katekesiaren buru egonik, ordu honetan beste kargutan ezarria dena. Hemen salatzen ahal duguia ere denak direla haurride horiek irakurle interesatu eta jakintzaz beti gutziosak? Eta liburu egileen laguntzaile ere bai bat bederen, berak daukan begi xorrotx ernearekin eginez, bere atsedean orduetan, galdatzen zaizkion zuzenketak oro. Esker onekin zuri, Ernest adixkidea! Horiek hola, familia horretaz hau jakin behar da: batzuek eta besteek, beren hautuz lehenik ezartzen dutela ahalaz etxeko haurridea, auzoko adixkidea, eta holakoekin ez da adixkidea falta; bidean aurkitu beharduna da hau, den herrikoiena, eta sekulan ez ohorea edo espantua bere buruaren haunditzea eta besteren begietan gehitzen ahal gintuzkeen itxura girgiladun hura.

Honekin burura dezagun Abituenekoen hau. Gutiz gehienek oporrak edo bakantzak hartzen dituzte orain: apezek eta laborariek ere lehen baino gehiago. Nola hartzen ote zituen Jean Hiriart Urruty batek bereak, hori sala ditake engoitik. Ez, behin ere, kurrida ametsetako bat eta gastu haundiak eginez, auzo herri edo urrungoetan barna. Ez-eta ere libertitzeko leku edo atsedean toki zenbaitetan, lagunekin edo gabe. Bakarrik, igande zenbaitez, predikatzerik edo apezpikuaren mutilgorik ez bazuen, konfirmazione, mintzaldi, beila edo holako, telefona ukaldi bat, eta bazoan etxeko saldaren jastatzera, haurride koinatekin, beren arteko berriak, etxekoz etxeko, eta horrekin denak zoriontsu... Abituenean.

Lagunak

Lagunek ere dute gizona egiten. Hobeki erraiteko, denek dugu elgar egiten. Eta «Elgar iduriak elgarretarat» dio gure erran zahar batek. Hori egia da sozieta- tearen maila guzietan: kirola talde, ofizioako elkartasan, adin berekoen biltzarre edo zaletasan berekoen anaidia...

Zein ziren bada Jean Hiriart Urrutyren hautuzko lagunak? Apezpikuen konpainian zebilen gure apeza, asko ezagutza eta biltzarre hor egiten, ukan ditu nahiko xantzak maila horretan. Nahiz berak ez zuen sekulan holakorik aipatzen, apezpikutuak zituen lehenagoko Erromako semenarioan ezagutu ikasle lagun zenbait. Ez dugu egundaino dudatu, gure hazpandar horiekin guziekin jendetasu-

naren legeak: letraz, menturaz bisita labur bat edo bestez, hots, berak zekien nola. Hau eta hau da aldiz guk, hurbiletik ezagutu dugunek, segurta dezakeguna: ez zuela batere maite bere lagun haundikiez mintzatzea, are gutiago bere buruaren goratzeko. Horretan utziko ditugu beraz Jeanen lagun «haundiak».

Lagunik gabeko gizona beraz Jean Hiriart Urruty? Ez eiki! lagunez bete ba, Abituenekoaren bihotza. Nondik ez? Beti gizonaren estimu, errespetu eta maitasunez gauditua ikusi dugun holako bihotza! Baionako semenarioan egin zituelarik bere 18 tarik 24 etarainoko urteak, salburik bat soldadogoan, euskaldunen artean ezagutu zituen, erdiak baino gutixago, biarnes lagunak. Hainbeste balio duten urteek nola ez zioten bizi guziko hatza utziko! Guziz gure bikari jeneralak zeuzkan elizbarruti osorako kargu eta harremanekin; eta ere urteko elgarretaratzeak, besteak beste.

Biarnes lagun horietarik hasi nahi ukan dugu, erraiteko ez dituela lagun horiek sekulan ukatu. Horienak ere entzunez, behin baino gehiagotan jastatu eta prezatu izan du biarnes era euskaldunek daukagun anaitasun egiazko hura: bakoitzak gure ohidura, maitasun, eta grinak izaki, haiek beren herrittoarentzat eta guk gurearentzat. Biarnestasun hura galdua zutenak aldiz, edo sekulan ez ukana, ez zen hori ere arrazoin bat bere lokia beste nonbait badaukan anaia haren guties-teko. Sektarismorik ez Hiriart Urrutyrekin, bakoitzak baitauka bere buruaren librok erabiltzeko zuzena, hori ere sakratua, bat balinbada, izan dadin haren hautua gure gostuko edo ez.

Hel gaiten azkenean euskaldun lagunetarat, apez lagunetarik haste. Hemen anaitasun osoa, baina berexkuntza ta bazterterik gabekoa hemen ere. Bagara guzietarik euskaldunetan: begi beharri ondunak eta itsu-elkorrak Lehenekin argi bat Jean Hiriart Urruty, eta nolako sustatzailea! Beti negurri ta bide oneratuz gogoetak eta solasa, buruberoekin negurri oneko, etsikorrekin altxagarri, baina nehoiz ere ez erakaslearen doinu jakintsu eta mendratzailerik. Nahiago zuen, bietarik batean, bestea entzun, zu eta ni bezalako berdin, askoren ele on eta ahulak jasanez artean hauek, emeki-emeki, elkarrizketaren baheak berexirik, aterako dela ondarrerekoz, egiaren zati bat eta geroxago bestea. Ongi bazekien goizegi plazaratu argi saminegiak ez daukala baliorik, itsutzen baitu, argitzeko orde. Hori ez bada pedagogia huts-hutsa!

Argia bat da. Bihotza? Ez du egundaino dolamen, intziri, garrasi edo oihu - - moihuz erakutsi Abittuk bere bihotzeko sendimendua. Urrats ixilez bai ordea, ezti-eztia. Haren atsegina: libro zuen igande batez, edo, xoilki, zerbitzu horrek atsegin ekar zezakeelakotz, aspaldiko lagun baten parropiarat joatea: meza adixkidearekin eta predikua berdin... galdatzen bazioten. Bixtan da bai galdatzen ziotela. Ikusi duelarik apez bat pairamen ixil batean, osasun eskas edo beste, egin dio egin, alegia deusez, behin berritan, anaitasuneko bisita. Baina ez zegoen apezetan mugatu apez horren bihotza: zenbat igande aratsaldez ez da gelditu, lehenago gazterian ezagutu familia batzuetan, batere beste arrazoinik gabe, bihotz onezkoa eta atsegin egitekoa baizik. Erran behar da hola zuela berak ere atsegin.

Hor dira ere *Euskaltzindiko lagunak*, frango urrunak zenbait, ofizioz, tokiz edo asko gisetara. Edo, berdin oinezko atealdi batean junt egin xaharñoa, haurra bera... hots! uste dugu aski erakutsia dugun gizon bakoitza, haundi, ttipi, arrotz edo erramesa zela harentzat gizon bat: gurekin baduena, beti, nornahi izan dadin, hartzeko bezainbat emaiteko.

Egoera eta lana

Zeren gaitik ote ditugu hemen egoera eta lana elgarri josi? Alde batetik bada gaurko egoera, gu bizi garen denbora hau: hala denaren gainean zer dezakegu guk? Lehengoez zioten bezala: lehen hala, orain hola, gero ez jakin nola! Beste aldetik, ez ote zuen gure bikario orokor euskaltzainak lanik aski bere egunero-doarekin, hots Eliza era euskara? Hola iduri badu ere bestela ditake egia.

Beha diezogun hurbilgotik Hiriart Urrutyren lanari. Bi mailatan ere, Elizakoan bezala euskararenean, gaurkoak gaitu manatzen, holako urrats haundiz aldatzen ari zaigun mende jauztekarari honetan.

«Elizaberri» sailekoa dugu hemen hunkitzen gaituen Abituren lanetarik bat. Lan gaitza, egia erran. 950 artikulua egin ditu ezbaian *Herria* kasetan, konda errax direnak beren osoan: hiru hilabetetarik bederen, 1970tik eta 1973 artean, eta aste guziz handik eta 1990ko maiatz artean, erran nahi baita bere azken eguneraino, sei liburu gotorren gaia genuen hor, denak bildurik: bost agertuak eta seigarrena irarkolan.

Hiriart Urruty ez den batek bere erran-nahiak erranen zizkion Euskal Herriko jendeari, nahi zuenak sinets eta besteek utz zetzatela. Hori ere egin du asko gaitan, Elizaren betiko egiak dituelarik aurkeztu eta esplikatuz. Baina jakintsunaren egitea baino maiteago zuen jende ximpleen anaia xoil horrek beste molde hau: ez zuri sapientzian kondatu ez, zer den mendi horren giblean edo atzeko aldean, denak dakizkien jaun haundi batek bezala eta denak ixilik hari begira. Ez, ez! Nahiago zuen zurekin batean bide egin mendi hartaraino: handik zer ikusten den beha egoiteko, zu eta hura, eta handik itzultzean biek han ikasiak partikatuko zenduztelakoan.

Holaxe zaigu beti biziaren eskolan jarri eta egon gure Jean. Beti ate-leihoak idekirik dauzkan etxetiar baten pare, pentsatzen zuen apez horrez hor zeukala, Ebanjelioarekin bezala, berdin biziarekin, bere lehenbiziko ikaskuntza egin beharra. Halakoa da beti ikasten ari. Halakotik da egiazko jakintsua eginen. Ez ote zuen hor Jean Hiriart Urrutyren zuhurtzia paregabeak bere gakoa edo giltza? Hortik abiatuz da, harroka gainean bezala, eraikitzen, lan segura egiten. Bazuten zerbait ezaguturik *Herriaren* irakurle haiek, hainbeste aldiz aitortzen baitzuten: «Nik J.H.U. dut lehenik irakurtzen dudana». Edo beste batzuek: «Arte bat ona hartzen dut artikulua horiekin, ez presaka baina ahal dudan denbora hartuz gogoeta egiteko». Eta hau azkena: «Zer hutsa *Herria* astekariak, «Elizaberri» gabe agertu zen lehen aldi hartan.» Errexki sinesten ditugu horiek oro, hain dugu

denek baitezpadakoa gure egun guzitako gertakarien eta gogoeten elgarrekin uz-tartzaile on baten laguntza.

Kanpoko haizeak

«Oroit hadi hire semea ez dela hirea baina bere denborarena» Jean Heriart Urrutyk zuen Confucius xinatarraren gogoeta hori egun batez *Herrian*: errepi-
katzen. Gure denbora, egungo egunean buhatzen duten kanpoko haizeak: hori
ere dugu gaurko egoera, beti bere begi xorrotxean Abbituk bekoz beko eduki-
tzen zuena.

Bere lanetarik bat zuen Elizbarrutiko bikari orokorrak, herrietako erretoren
posta berritze eta apezten tokiz aldatzeen lana. Hura zen gehienetan apezten ikus-
tera igorria herri batetarik besterako aldakuntzaren aipatzeko. Hor ere betiko
errespetuarekin jokatu zen, apez bakar bati gertatu bi kasu hauek erakutsiko
duten bezala.

* * *

Euskal Herri barneko baserrian kargutan zen apez batekin izan zen lehen
hau. Herri hartako ohidura zaharrez mintzo ziren biak. Beste asko herritan baino
hobeki zainduak ziren herri hartan lehengo gauzak. Ainitz interesatua, xehetasun
asko galdatzen zion bikario orokorrak herriko artzainari eta kuraie emaiten ere
bai, bezala hor fedearen alde bazenbat kulturaren alde egin beharrik lan berean.
Arrazoin hau botatuz halere berak, entzulearentzat aski ustegabekoa: «Egia da
halere gaurkotasun bati jarraiki beharko zaiola herri honetan ere, beste guzietan
bezala. Eta arras egia, ez dela herri hau besteen artean bakarrik egonen, lehengo
gauzetan itzaturik, besteak oro mugitzen ari diren bitartean !Egia hau zion hor
argitan ezartzen: ez dela kulturarik, aldatzen ez denik.

* * *

Beste herri hau aldiz itsas hegi horretakoa. Asko aldakuntzaz urte parrasta
bat honetan joa, eta, laborantza, gibelatuz, etxegintza, turismoa eta libertigintzaz
betetzen hasia, komertzialdegiz ere bai, eta gutxiago industriaz. Herri hartarako
elizartzaintza zion baserriker apez hari postatzat eskaintzen, hango beharrak eta
bere arrazoinak zabaltzen zizkiolarik eta haietan haxe: «Zu, bihotzez euskaldun
eta euskalzale zaudena, zu bezalakoak ere behar genituzke hor gaindi, toki horiek
ez ditene gure euskaldun kulturatik huts! «Hemen berriz beste soinua.

Batean hotza eta bestean beroa buhatzen zuena hor? Lehenik gure ohidure-
tarik zerbait gaurko egoerari laxatzea eta gero berriz laxatu haren ondotik berriz
harrapa ahala harrapa joaitea? Ez dugu holakorik uste. Batean ala bestean axalez-
koa litake holako ikuspena. Aitzitik, bietan errealismoz eta leialtasunez betea bai.

Errealismoz: gure tokiak eta denborak diren bezalakoak direlarik, egia horri ez dugula itsu egon behar; eta deusik ez duela balio kontserbatismo zerratu batean egoiteak. Hortakotz iduritzen zitzaion Hiriart Urrutyri erne ta berritzale izan behar dugula euskaldunok: biharko Euskal Herriaren egile, eta ez, geldi-geldia, hiltzen ari den atzoko hari gibelerat so egoki, hil beilaria bezala.

Leialtasuna bestetik: frantziar erran zahar batek dio ez dela haurra bera ur zikinarekin aurkitzen ñiñiaren ikuzketa egin ondoan. Gure herriarentzat hartuz konparantza hori, hau erranen dugu: Euskal Herri honen 20garren mende hone-tako berritzea ez dugula gure ohidura baitezpadakoena eta euskara bera sakrifika-tuz eginen, baina gure burruka, baketsu baina tematsua, funtsez eramanez.

Kanpoko haizeak hola ditu Jeanek beti hartu: dei batzu bezala, edo indar batzu, guk hezi behar ditugunak, hala nola marinel beladuna beti haizearekin gudukan ari baita itsasoan, haizearen indarra bere alde baliatu beharrez, eta, den-bora berean haizearen kontrara: ez baitu ez, haizea norat eta gu harat mendearen haizeak irabazi behar gurekin baina beti guk, gure bermantza eta jukutriak oro gure helburu hartarako baliatzen ditugula, Hots, gizona beti erne ta berme, eta ondarran gizona irabazle eta hura bera indar itsu guzien gobernatzaile eta jabe.

Ez dugu hain zuzen froga eskasik, gaurko aldakuntza mundu honetan, gudu ikaragarri horrenik. Erlisioeetan, eta munduko erlisioe haundi batzuetan ber-din, horra integrista kontserbatzaileak batetik eta negurtuzko bide batzuen bila dabilzanak bestetik. Euskara mailan batuaren aldekoak eta kontrakoak, gauza eta hitzak halere nehoiz bortiztu gabe guk ere: beti ateratzen baitira harateko punta-koak eta horrarateko puntakoak denetan.

Egoera eta haize guzien artean ez zen egundaino punta batetik bestera ibiliko Hiriart Urruty lerro hauetan erakutsi nahi ukan dugun bezala. Haatik ez dugu erran bi buruetarik biderdi egoitea zela haren negurria, hor ez: gauza, jende ta idaia batzuen xehe xeheki eta zentzuz pisatzea bakarrik.

Gutiz barka

Gizon ixila genuela Jean Hiriart Urruty euskaltzaina, ez genuen guk hemen horren errepikatzerik: aski agertua da hori orain artean hartaz erranak eta ida-tziak izan direnetan. Preseski, ixilegia zen norbaiten hobeki ezagut-araztea zen hemengo gure nahikundea. Haren ingurumena, eta lehen lehenik, sortua zuen lurra doi bat agertuz, axal hotz hura baino barnagodanik.

Badakite irakurle batzuek uste izan dezaketen hemen, galduak eta ahantziak bezala ibili garela, Hazparnen gaindi, gure gaiarentzat baliorik ez zeukaten xehe-terietan. Agian ez! Gure gutizia, eta nahikeria behintzat, ez genuen holakoa, baizik Iparraldeko euskaltzain bat egin duen lur bereziaren eta garaiaren erdian erakustekoa.

Ari ditugu kurutzamendu batzu idekitzen Iparraldearen eta Hegoaldearen artean. Badugu zer egin elgar ezagutzeko eta elgar konprenitzeko. Gutienak uste-an gertatzen zaigu, noiz edo noiz, harriturik gelditzea: nolako leizea daukagun oraino elgarren artean eta zein urrunak garen, barnez eta senditzez, elgarretarik.

Baina nor harri leize ikaragarri hortaz? Gaurko egunean harriturik daude, Europa erdi horretan, zein arrotzak bilakatuak ziren bi Alemaniak, 45 urte berexkuntzaren ondoan bakarrik. Eta euskaldunek guk, badauzkagu mendeak, ez jakin gehiago zenbat ere. Eta denek berexi gaituzte, mintzairak eta kulturak ez-ezik: gerlek, abertzaletasunak, gureak ez ziren nazionalismo batzuek, mugek, indarrak, eta doi-doia hasiak baizik ez ditugu, erdi kontrabandan erraiteko maneran, euskal anaien arteko harremanak. Horra zergatik nahi ukan dudan hemen, lainoki, gure berri xehe zenbait eman neure aldetik.

Beste asko ere bada, gaurko egunean, elgarren arteko leizearen betetzerat ari denik. Hazparne, Hiriart Urruty zenaren herria izan baitugu hemen, parte haundi batean, solasgai, denek badakite orain Hazparnek eta Azpeitiak ari dituztela anaitasunezko josturak egiten elgarrekin, biek ere urrunegi ez dauzkaten Makea eta Zeanurik bezala, eta Aiherra eta Antzuolak bezala... eta, denek baino aintzinago (barkatu!) gure Euskaltzaindiak bezala. Elizen lokarriak ere hor dira eta bazuen hor Jean Hiriart Urrutyk, bere Gotzain nagusi suharrarekin, beraren lan partea, bereziki Donostia eta Bilborat buruz hedatuz, egina.

Lurra eta ingurumena: horiek gu egin gaituzten bezala guk ere lantzeko ditugunak.